

Az arcok

Helge Hagerup 1933-ban született a norvég fővárosban. 1949-ben írta első karcolatait, 1955-ben pedig *Kerti ünnepség* című egyfelvonásosával mutatkozott be az oslói Det Nye Teaterben. *Utazás az időben* című verseskötete 1957-ben jelent meg. Ezután ismét a színpad felé fordult: 1960-ban került bemutatásra *A szerelem ígérete* című színműve az oslói Nemzeti Színházban, majd 1962-ben ugyanitt játszották *A tegnapi ember* című drámáját. Jelenleg Oslóban él.

— Leülhettek egy pillanatra az asztalához?

Egy vendéglőben ültem, rossz hangulatban, s nem akartam, hogy zavarjanak. Április közepe volt, szomorú, párás este, amely inkább őszre emlékeztetett, semmint tavaszra. A feleségem kiruccant néhány barátnőjével, én pedig írni próbáltam, de csak értelmetlen szavakig jutottam el. Ez néhanapján előfordul, s akkor az ember inkább kimegy a városba, s megiszik egy sört. Az eső még melankolikusabbá tett, s azon morfondíroztam, van-e egyáltalán értelme az életnek; ilyen hangulatban talán nem a legokosabb a városba menni és sört inni. Az úgynevezett elveszett nemzedéknek legalább megvolt még ez a jelzője — de mi van meg nekünk? Arc nélküli, személyazonosság nélküli nemzedék vagyunk. Nem arról van szó, hogy személyesen félreismertem magam, vagy pedig az elismerés hiányát éreztem; inkább arról az érzésről, hogy alapjában véve minden mindegy.

A házassággal is így jártam. Huszonnyolc éves voltam, a feleségem huszonhét, mindketten még fiatalok, és a szerelem első mámorában megesküdtünk. Hol van az ma már? A fájdalom a búcsúnál, az öröm találkozáskor. Hová tűntek a forró, sötét éjszakák, amelyeken együtt rohantunk át az időn? Függyöny az ablakon, bőr a bőrhöz simulva — mindez most közönségessé vált? Talán nem szabad túl erősen szeretni, talán az élet törvénye, hogy a szerelemnek meg kell halnia, ha túl szenvedélyes.

Ilyesmire gondoltam, miközben ott ültem, s ez a férfi, aki az asztalomhoz akart ülni, megzavart. Egyidősek lehettünk. Leült, mielőtt válaszolhattam volna. Tiltakozni akartam, de erre mondott valamit, amivel elnémított:

— Az ön különleges külseje miatt választottam ezt az asztalt. Szokássommá vált, hogy tanulmányozzam az emberek arcát, mielőtt megszólítanám őket. Tulajdonképpen látta már a saját arcát?

Ez olyan eredeti volt, hogy belenyugodtam. Hiszen a legtöbben az időjárásról kezdenek beszélni, ha idegennel találkoznak.

— Ezt, sajnos, nem kerülhetem el — válaszoltam.

— Nagyon is el lehet kerülni. A legtöbb ember így tesz. Látja azt az embert ott hátul? Azt a kövér, piros arcút? Ki van tömve, és már semmiben sem hasonlít élő emberhez. Ő maga sem látja ezt, és nem is fogja soha látni. De valószínűleg sejti; feltételezem tehát, hogy veri a feleségét, amikor rossz a hangulata.

Jött a pincér, s a szembenülő fél liter pilsenit és egy világos exportsört rendelt.

— Csakis azt rendelék, amihez kedvem van. Pontosan tudom, mit akarok; higgye el nekem, ezzel rengeteg időt meg lehet takarítani. — Egy ideig engem vizsgált pillantásával, s az a kellemetlen érzésem támadt, hogy többet lát, mint szerettem volna. — Ezenkívül azzal az aszszonnyal élek, akit szeretek. Ez manapság nagyon ritka.

A férfi kezdett igazán érdekelni.

— A felesége...? — kérdeztem.

A fejét rázta.

— Nem a feleségem, nem vagyunk megesküdvé. A szomszédoknak ez persze nem tetszik; egy hölgy az alattunk levő lakosztályban statisztikát vezet arról, hányszor hálunk együtt; a háznak ugyanis kifinomult hallása van. Ha jókedvemben vagyok, és külön szórakozást keresek, akkor le-fel ugrálok az ágyban, és tettett hangon halkán nyögök. Meg vagyok győződve, az a nő elmeséli a tejesnél, hogy milyen brutális szerető vagyok.

Nem szoktam kíváncsi lenni, de ez a férfi mégis kierőszakolta belőlem a kíváncsiságot.

— Mindig ilyen volt? — kérdeztem.

Ismét a fejét rázta.

— Azelőtt tanár voltam, az egész főváros legrosszabb tanára. Olyan szerény ember, hogy az már egyenlő volt a nemléttel; tehát nem sikerült az osztályban fegyelmet tartanom. Jegyben jártam egy lánnyal, Elise Bangnak hívták. Ha nem tévedek, szép volt, de ezt akkor nem vettem amúgy igazán észre. Konvencionálisan és tisztelettel szeretttük egymást, és sohasem keltettünk kínos feltűnést. Ha a moziban ültünk, fogtuk egymás kezét, de a teremben levő sötétség ellenére is elpirultam arra a gondolatra, hogy érzéseinket nyilvános helyen kimutassuk. Nem tudom, ezt észre-e Elise is, hiszen sohasem láttam az arcát.

— Sohasem látta az arcát?

Újra csak a fejét rázta.

— Ha akarja, elmondom önnek az egész történetet. Elégé furcsa, ezért bizonyára nem fogja elhinni. De ha nem is hisz nekem, biztosan nagyon hasznos lesz az ön számára, ha meghallgatja a történetemet. Ugyebár, a házassága már nem különösen boldog? A házasság az ön számára megszokássá vált, akárcsak maga az élet.

Nem válaszoltam.

— Nos, mindenesetre én is valami hasonlót éreztem — folytatta. — És az egyik napon aztán kritikussá vált a helyzet. Az igazgató értesült arról, hogy nem tudom az osztályt fegyelmelni, ezért elhatározta, hogy meglátogatja az egyik órát. Ettől ideges lettem, figyelmetlenebb, mint addig, s így csak akkor vettem észre, amikor már leültem, hogy a tanulók két rajzszeget tettek a székemre. Belémnyilallt a fájdalom, de az igazgató miatt nem mutattam. Nem kellett tudnia, hogy bedőltem egy ilyen ócska trükknek. Elégé fáj, és rosszabbul tanítottam, mint valaha.

Aznap este berúgtam. Nemcsak becsíptem, hanem az eszméletlenségig leszoptam magam. Mégis sikerült hazakerülnöm a lakásomba, hogy miképpen, nem tudom. Ennek az estének egy bizonyos pillanatától kezdve semmire sem emlékeztem. Másnap reggel az ágyamban ébredtem fel,

de teljesen felöltözve. Fájt a fejem, s a nyelvem olyan száraz volt, akár a csiszolópapír. Először is az órára pillantottam, s azt láttam, hogy már tíz perce az iskolában kellene lennem.

Nyomorult állapotom ellenére szörnyen megijedtem. Nem borotválkoztam, nem mosakodtam, egyetlen gondolat töltött el, hogy a lehető leghamarább eljussak az iskolába. Az utcán elfogtam egy taxit, s elől a sofőr mellé ültem. Közben észrevettem, hogy szokatlanul élénk arcki-fejezése van. Ezen csodálkoztam, mert eddig ügyet sem vetettem az arcokra. Sőt mindig nehezemre esett olyan embereket felismerni, akikkel azelőtt csupán néhányszor találkoztam. Ezt biztosan ismeri. Valaki megállítja az utcán, és tudja, hogy találkozott már az illetővel, de nem emlékszik arra, hogy hol és mikor.

— Igen — mondtam —, ezt nagyon is jól ismerem.

Bólintott.

— Gondoltam. Tehát én is így jártam. De ezt a taxisofőrt bármikor és bárhol felismerném, erről meg voltam győződve. Pedig nem volt rajta semmi feltűnő, csak olyan szokatlanul világosan láttam.

Azt vártam, hogy az igazgatót a tanári szobában találom, de ott helyette egy idősebb öregúr ült, akit még sohasem láttam. Úgy véltem, hogy kellemetlen a külseje. Kicsinyes, öntelt, agresszív és eléggé ostoba — mindez rá volt írva az arcára.

„Úgy, úgy! — mondotta. — Szóval megjött végre!“

A hangja éppoly kellemetlen volt, mint az arca.

„Igen — válaszoltam —, de önnek mi köze hozzá?“

Teljesen elvesztette az önuralmát. „Igenis van közöm hozzá, ezt bízza csak rám! — kiáltotta. — Iskolakezdés után félórával befut, rendetlenül, borotvátlanul, és... és... — szaglászni kezdett, — ital! — morogta. — Búzik a pálinkától!“

Égészen nyugodt maradtam. Azelőtt összetörtem, ha kemény szavakkal szóltak hozzám, de ettől a visszariasztó embertől nem akartam semmit sem eltűnni. A lelke mélyéig láttam, s ezzel nagy fölénybe kerültem.

„Nos, lehet, hogy tegnap este egy kis murin voltam — szóltam közbe. — De engedje meg, hogy ismételten megkérdezzem: önnek mi köze hozzá? És ki ön tulajdonképpen?“

„Hogy ki vagyok? — Azt hittem, hogy meg akar ütni. — Biztosan még mindig részeg! Természetesen Peter Holst vagyok. Peter Holst igazgató.“

Badarság! — gondoltam magamban. Hiszen az igazgatót szinte naponta láttam; a vele való találkozás mindig kellemetlen volt számomra, ezért sohasem voltam különösen figyelmes rá, de mégiscsak tudtam, hogy milyen a külseje. Holst igazgató olyan volt, mint... De nem emlékeztem többé rá. Semmi áron nem tudtam rájönni, hogy milyen volt.

Amíg az a férfi beszélt, csengettek kinn, vége volt az órának, s a szoba megtelt emberekkel. Azt hittem, hogy megbolondultam. Az értelmem azt súgta, hogy ezeknek az embereknek a tanári karhoz kell tartozniuk, de egyetlenegyét sem ismertem közülük. S ugyanakkor úgy tűnt nekem, mintha mindegyikükön átlátnék; minden arc elmesélte a maga történetét.

„Kik önök? — kiáltottam. — Mit keresnek itt?“

Nagy zaj támadt. Mind össze-vissza beszéltek, egyeseken mély megdöbbenés látszott, mások pedig mintha mulattak volna. De egy világos volt: valamennyien ismerni vélték engem. Miután a zaj elcsitult, azt mondta az az ember, aki igazgatónak nevezte magát: „Most menjen haza. Holnap majd beszélünk.“

Hogy egy pohár sör mellett összeszedjem magam, és a lehetőségek szerint tisztába jöjjek a történetekkel, betértem egy kis kávéházba. Nyilvánvalóan nem vesztettem el teljesen az emlékezőképességemet: tudtam, ki vagyok, hol lakom, kivel vagyok eljegyezve. Mindenesetre nem tudtam magamnak számot adni az éjszaka néhány órájáról és az akkor történetekről, de ennek megvolt a maga természetes oka.

Miközben így morfondíroztam, egy férfi lépett az asztalomhoz, egy hosszúkás arcú, magas férfi. Joviálisnak és jóindulatúnak tűnhetett volna, de a szája és a szeme elárulta nekem valódi jellemét. Szívtelen, álnok ember volt, s bizonyára öröme tellett abban, hogy rossz hírét költse a barátainak. „Nem vagyok az iskolában?“

Tehát ismert — nekem azonban fogalmam sem volt, hogy ő kicsoda. Leült, csevegni kezdett, és szavai tele voltak apró szúrásokkal. Hogy dorbozoltam, azt látni lehet rajtam. Most pedig szabadnapot kértem. No persze, ez természetes. Végül már nem bírtam tovább hallgatni a fecsegését, ezért megkérdeztem:

„Mondd, ki is vagy te tulajdonképpen?“

Azt hitte, hogy tréfálok. „Nagy vedelés lehetett, ha nem ismered meg az öreg Fredrik barátodat!“

Ha az előbb nem járom meg ugyanígy az iskolában, nem hittem volna neki. Igen, ismertem egy Fredrik nevű embert, akit a legjobb barátaim közé soroltam. „Bocsáss meg! — mondtam. — Azt hiszem, mennem kell.“

Tudtam, hogy megsértem ezzel, de ez most nem volt fontos. Ha valóban ő Fredrik, akkor soha többé nem akarok Fredrikkel találkozni. Tehát eltávoztam, céltalanul ödögtem az utcákon, és lassanként világossá vált előttem, hogy fogalmam sincs, milyen ismerőseimnek a külseje. Elise — még reá sem emlékeztem. Nagy volt a szája, vagy kicsi? Milyen színű volt a haja, a szeme? Ilyen konkrét részletekre sem emlékeztem.

— Kellemetlen helyzet! — vágtam közbe.

— Én is így gondoltam. Órák után találkoznom kellett Elisével. De most már nem tudtam, merjek-e vele találkozni. Másrészt azonban tudni akartam, hogy milyennek látom; ezért úgy határoztam, hogy elmegyek.

— És találkozott veled?

A fejét rázta.

— A Nemzeti Színház előtt kellett találkozunk, és gondoskodtam arról, hogy engem ne lehessen észrevenni. Két fiatal lány várakozott az épület előtt: alaposan szemügyre vettem mindkettőt. Egyiket sem ismertem; ennél fogva bármelyikük Elise lehetett. És most már teljesen mindegy volt, melyik a kettő közül. Kevés kifogásolni valót találtam rajtuk, de egyikük sem volt az a nő, akivel együtt szerettem volna az életet leélni. Tehát Elisével kapcsolatban is csalódtam. Ezek után nyilvánvalóvá vált, milyen storstól menekültem meg.

Később jutott eszembe, hogy tévedhettem: Lehet, hogy egyikük sem volt Elise, ő talán elkésett. De Elise pontos szokott lenni... Azóta soha-

sem találkoztam vele, legalábbis nem tudok róla. Írtam neki egy levelet, és felbontottam az eljegyzést.

Tetszett a történet, bár nem hittem el.

— S aztán mit tett? — kérdeztem. — Orvoshoz fordult?

— Leültem egy padra gondolkodni, s arra a következtetésre jutottam, hogy a helyzetem semmiképpen sem megvetendő. Leggyakrabban rossz hangulatban voltam, és mindig azt hittem, hogy a környezetem a hibás. Pedig a hibás én magam voltam. Rosszul választottam meg a hivatásomat — és szinte elvettem a nem hozzámvaló lányt. Illúziókból állt az a világ, amelyet magamban felépítettem. Most megszabadultam tőle. Senkit nem ismertem — és kezdhettem újra.

Szünetet tartott.

— A legtöbb ember nem hisz a szerelemben — vagy pedig megtölti szentimentalizmussal. Vagy fél az érzelmektől, vagy pedig valóssággal hempereg bennük. Miközben akkor délután a padon ültem, fény gyúlt ki az agyamban. Valahol mindig van egy nő, aki számunkra az igazi. Ez éppoly természetes, mint ahogyan van egy bizonyos munkakör és egy bizonyos életforma, amely egyénekenként mindenkinek megfelel. Most már tudtam: ha ezzel a nővel találkozom, azonnal megismerem, hogy ő az. Másnap beadtam az iskolában a felmondásomat, és sohasem bántam meg. Most játékokat gyártok.

— És találkozott az igazi nővel?

— Igen. Természetesen.

Még sokáig ültünk ott együtt, és ittunk. A történet nagy hatással volt rám, s nem akartam józan maradni, hogy kényszerűen elgondolkozzam rajta. A házasságom nem sikerült, többé nem áltathattam magamat. Legjobb, ha berúgok.

Hogy hogyan értem haza, nem tudom, de a következő nap reggelén az ágyamban ébredtem. A legelső, amit felfedeztem, az idegen lány volt, aki mellettem feküdt. Lassan felidéztem magamban az előző esti történetet, és rádöbbsentem arra, hogy messzemenő következtetéseket vontam le belőle. Mivel rossz házasságban éltem, egy idegen lányt vittem haza. Igyekeztem visszaemlékezni, miként találkoztam vele, de a fejem üres volt.

Közben tudatára ébredtem annak, hogy végre megtaláltam az igazit. A lány aludt, és még nem akartam felkölteni. Először meg kellett néz-nem, alaposan megtekintennem. Mosolygott álmában, s ez a mosoly arról árulkodott, hogy szerettük egymást, mielőtt elaludtunk volna. Halk emlékezés suhant át rajtam, emlékezés egy sötét, forró éjszakára, függönnyel a nyitott ablakon. Lehúztam róla a takarót, ott láttam végignyúlva az ágyon, s mindene olyan volt, hogy szebbnek nem is kívánhattam volna. Ujjaimmal óvatosan megérintettem meleg bőrét, és tudtam, hogy nem bántam meg semmit.

Ekkor felébredt.

— Pszt! — suttogtam. — Sejtelmem sincs, hogy hol és miképpen találkoztunk, azt sem tudom, hogy ki vagy, csak annyit tudok, hogy szeretlek.

Először csupán nézett, aztán mosoly áradt szét az arcán.

— Tulajdonképpen sejtened kellene, hogy ki vagyok. Elvégre már hat éve vagyunk házасok.

Ritók János fordítása